

نقش اخلاقی تعاون و حمایت در آموزه های اسلام و ارتباط آن با نظریه کنترل اجتماعی جرم

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۴/۳

سمیرا تاج خراسانی^۱

* غلامحسین مسعود^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۵/۱۷

محسن شکرچی زاده^۳

چکیده

تعاون در اسلام از جایگاه ویژه ای برخوردار است، و یکی از اصول اخلاقی مهم است که در قرآن با صیغه امر به آن اشاره شده و همین امر نشانگر اهمیت و ارزشمندی آن است. همچنین اساس دین اسلام بر پایه اجتماع و اصل ارتباط و پیوستگی افراد با جامعه بنا شده است. تعاون و یاری رساندن به دیگران، باعث نزدیکی افراد به یکدیگر می شود و موجبات همدلی و همبستگی آنها را فراهم می آورد. افزایش همبستگی و ایجاد پیوندهای مستحکم، که به موجب تعاون در جامعه حاصل می شوند، می توانند آثار غیر قابل انکاری در پیشگیری از بسیاری از جرائم داشته باشند. به عبارتی میزان حمایت عاطفی، اطلاعاتی و مادی که فرد از دیگران دریافت می کند، به تقویت پیوند فرد با جامعه کمک می کند. دریافت حمایت و احساس وجود منابع حمایتی در تقویت دل بستگی، تعهد، و باور به ارزش های جامعه موثر خواهد بود و این عناصر از مولفه های اصلی در نظریه کنترل اجتماعی جرم می باشند. بنابراین پژوهش حاضر می کوشد تا با روش توصیفی-تحلیلی ارتباط این مولفه ها را با نظریه کنترل اجتماعی جرم مورد بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: اخلاق، تعاون، حمایت، آموزه های اسلام، کنترل اجتماعی جرم

^۱ دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، گروه حقوق، واحد نجف اباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف اباد، ایران

^{۲*} استادیار گروه حقوق، واحد نجف اباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف اباد، ایران (نویسنده مسئول مقاله)

dr.gh.masoud@gmail.com

^۳ استادیار گروه حقوق، واحد نجف اباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف اباد، ایران

در مورد همیاری و حمایت، آیات و روایات بسیاری وجود دارد، خداوند در قرآن دستور می‌دهد: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ»؛ «در نیکوکاری و پرهیزکاری به یکدیگر کمک کنید نه در گناه و ستمکاری» (مائده/سوره ۵، آیه ۲). در این آیه هم جنبه مثبت قضیه و هم جنبه منفی آن بیان شده است و آیه، اشاره به این دارد که تعاون و همکاری باید هم در دعوت به نیکی‌ها و هم در مبارزه با بدی‌ها انجام گیرد، امام صادق (ع) در این باره می‌فرماید: «هر یک از اصحاب ما که برادر دینی اش برای حاجتی از وی کمک بخواهد و تمام کوشش خود را در انجام خواسته او به کار نبرد بی‌گمان به خدا و پیغمبر و مومنین خیانت کرده است» (مجلسی، ۱۴۰۴ق: ص ۱۷۵). با افزایش تعاون در جامعه اسلامی احساس پایبندی افراد به ارزش‌های جامعه بیشتر می‌شود، در اخلاق و شرع اسلامی شمار زیادی از آموزشها و مقررات وجود دارند که تحت عناوین مختلف مردم را در مقابل یکدیگر مکلف و مسئول قرار داده‌اند، تا اولاً از حال یکدیگر باخبر شوند و ثانیاً در رفع حوائج یکدیگر بکوشند.

با توجه به موارد گفته شده و از آنجایی که اسلام دینی همه‌جانبه نگر است که تمام جنبه‌های فردی و اجتماعی زندگی انسان‌ها را در نظر گرفته، برقراری وفاق و همبستگی در امت اسلامی و ایجاد پیوند میان افراد و جامعه از مهم‌ترین مسائل مورد توجه در آموزه‌های دین اسلام است. در این آموزه‌ها به منظور تقویت پیوند اجتماعی در جامعه و برای افزایش پای‌بندی افراد به قیود اجتماعی که به‌نظر هیرشی علت هم‌نواپی و عامل اصلی کنترل رفتارهای فرد است راهکارهای متعددی پیش‌بینی شده یکی از آنها تعاون و حمایت می‌باشد، که از مهمترین اصول اخلاقی و شئون انسانی دانسته شده، و بقای جامعه بر آن استوار است. در واقع در یک جامعه اسلامی تعاون و حمایت با تقویت پیوند افراد با یکدیگر و با جامعه نقش بسیار مهمی در کنترل رفتارهای افراد خواهد داشت در این نوشتار برآنیم که با استفاده از منابع معتبر، به بررسی نقش اخلاقی تعاون و حمایت با آموزه‌های اسلام و ارتباط آن با نظریه کنترل اجتماعی جرم پردازیم، و بیان داریم اجرای تعاون و حمایت در جامعه ی اسلامی به چه نحوی باعث کاهش جرم می‌شود.

۱) تعریف

۱-۱) تعاون و حمایت

تعاون و حمایت^۲ به معنای هم پشت شدن و یکدیگر را یاری کردن و مشارکت در کارها از دستورهای مهم اسلام است و بر مردم است که به آن عمل نمایند. البته زمینه روانی این تعاون و همکاری را همان محبت و اخوت ایمانی و مودت و همبستگی میان اعضای جامعه بر محور خداخواهی، به وجود می آورد و اخلاق حسنه نیز آن را تقویت می کند (جوان، ۱۳۸۳: ص ۱۳۵).

تعاون در لغت به معنای یکدیگر را یاری کردن و همیاری نمودن است. مفهوم این واژه در متون اسلامی و منابع اخلاقی با معنای لغوی آن تفاوت چندانی ندارد. از «تعاون» به معنای اخیر به «دیگر یاری» نیز تعبیر شده است. بر اساس این معنا از «تعاون»، کمک به دیگران بدون داشتن انتظار کمک از کمک گیرنده و یا بدون تصور سهم و نفعی از امری که به کمک او انجام گرفته صورت می گیرد. صورت کامل و والای دیگریاری، فداکاری و «ایثار» است که شخص منافع و خواست های خود را به نفع ارزش های عالی تر نادیده می گیرد. این امر اثرات کاملاً مثبت و پایداری در ایجاد همبستگی اجتماعی دارد (طالب، ۱۳۷۶: ص ۴). از این رو، مکتب اسلام تعاون را به عنوان یکی از ضرورت های تفکر هنجاری مورد توجه قرار داده و بر خیرخواهی، تقوا و شتاب در همکاری، همیاری و دیگریاری مؤمنان تأکید نموده است.

۱-۲) کنترل اجتماعی جرم

کنترل اجتماعی^۳ عبارت است، از وسایلی که بر رفتار افراد اثر می گذارد و آنان را به پیروی از هنجارها و ارزشها وادار می کند. در صورتی که فردی از هنجارهای اجتماعی سرپیچی کند و رفتارش مخالف هنجارها و ارزشهای اجتماعی باشد، از طرف گروه یا جامعه مورد سرزنش و مجازات قرار می گیرد. به عبارتی کنترل اجتماعی به معنای کنترلی است که فراتر از خودکنترلی بر روی فرد اعمال می شود، خواه این کنترل از سوی خانواده، دوستان و خواه از سمت محل کار و جامعه باشد. کنترل را «توان اعمال قدرت، هدایت یا بازداشتن اعمال دیگران» تعریف کرده اند، از این رو کنترل اجتماعی، فرآیندی اجتماعی است که با بهره گیری از مجموعه ای از منابع مادی و نمادین و قواعد و اصول معین که ضمانت اجرا دارند، به دنبال تحقق هم‌نواپی رفتاری اعضای خویش و مقابله با کجروی است (سلیمی و دیگران، ۱۳۸۶: ص ۴۵۲). به عبارت دیگر «کنترل اجتماعی» مجموعه وسایل و شیوه‌هایی است که با استفاده از آنها، یک گروه یا یک واحد، اعضای خود را به پذیرش رفتارها، هنجارها و قواعد رفتاری و حتی آداب و رسوم منطبق با گروه، سوق می دهد (قنادان، ۱۳۸۳: ص ۲۰۷).

۲) مبانی و فلسفه تعاون از منظر قرآن و روایات اسلامی

اسلام، تنها دین جامعی است که از طرف پروردگار عالم نازل شده و دربردارنده همه کمالات انسانی است و بر همه ادیان باطل چیره گشته و درگستره زمین قابل اجرا و مورد استفاده است. بنابراین باید حاوی برنامه هایی باشد که در طول تاریخ مورد بهره برداری قرار گیرد و در راستای تعالی انسانیت ظهور کامل داشته باشد (جوادی آملی، ۱۳۸۳: ص ۲۲). از این رو اسلام به عنوان یک آیین جامع که بر تمام ابعاد بشر اشرف دارد و همه نیازهای وی را پاسخگو می باشد، موضوع زیست اجتماعی را نیز به عنوان یک ضرورت از زندگی انسان مورد توجه قرار داده، اسلام رهبانیت و گوشه گیری را محکوم کرده و زندگی اجتماعی را برای پیروان خویش برمی گزیند و به آنان دستور میدهد که در زندگی دسته جمعی، همکاری متقابل داشته و همواره یکدیگر را بر کار نیک و تقوا یاری نمایند.

مبانی و فلسفه تعاون و همکاری اجتماعی از نگاه قرآن عبارتند از: اجتماعی بودن انسان و برآورده شدن بسیاری از نیازهای بشر در اجتماع، تعلق اموال و مواهب الهی به جامعه و تمام مردم، و مسئله برادری و اخوت دینی. بنابراین یکی از مبانی و فلسفه های تعاون و همکاری اجتماعی از نگاه قرآن، تعلق اموال و مواهب الهی به جامعه و مردم است: «والارض وضعها للانام» (رحمن/سوره ۵۵، آیه ۱۰). اموالی که در اختیار ما قرار دارد، در اصل از آن خدا است: «وآتوهم من مال الله الذی آتاکم» و چیزی از مال خدا را که به شما داده است، به آنان بدهید (نور/سوره ۲۴، آیه ۳۳). بدون تردید، در هر جامعه ای افراد نیازمند، فقیر و محروم وجود دارند. کسانی که یا توان کار و کوشش ندارند و یا درآمدشان به اندازه ای نیست که تمام مخارج و هزینه هایشان را تأمین نمایند. به دلیل آن که در بینش اسلامی، همه افراد بندگان خداوند و تمام ثروت ها نیز متعلق به اوست، نیازمندی های این گونه افراد در حد ممکن و مورد قبول باید تأمین شوند. این مسئله به خوبی ضرورت تعاون و یاری به هموعان را در جامعه به اثبات می رساند. روشن است که اگر در میان افراد یک جامعه روحیه تعاون حکومت کند، زمینه برای پیشرفت مادی و معنوی آن جامعه فراهم می شود و تعاون و هم کاری بستر مناسبی برای ترقی و تعالی و شکوفایی همه جانبه آن جامعه می گردد. بدین گونه اسلام کارهای دسته جمعی را بر کارهای فردی ترجیح می دهد؛ چون کارهای دسته جمعی از اتقان و استحکام بیشتری برخورداراند. گفتنی است؛ مشارکت و تعاون اجتماعی از نظر قرآن محدود به پرداخت پول و صدقه به فقرا و مساکین نیست، بلکه به عنوان یک اصل کلی دایره وسیعی دارد که مسائل اجتماعی، حقوقی، اخلاقی و... را در بر می گیرد. به عنوان نمونه، همکاری با افراد و نهادهایی که در فراهم نمودن زمینه های ازدواج و تشکیل خانواده جوانان در تلاش اند یکی از مصادیق بارز تعاون اجتماعی است: «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ...» (مائده/سوره ۵، آیه ۳۲).

بنابراین باید بگوییم، از آنجا که انسان ذاتاً موجودی اجتماعی است و بسیاری از نیازهایش در اجتماع برآورده می‌شود؛ لذا ناگزیر از تعاون و همکاری با دیگر افراد جامعه است، و حیاتش به مشارکت اجتماعی او با دیگر هموعانش وابسته است. اساس دین اسلام نیز بر اجتماع و پیوستگی افراد با جامعه است؛ از این رو اسلام به پیروان خویش سفارش نموده تا در انجام کارهای نیک پشتوانه یکدیگر باشند و هنگامی که افراد با یکدیگر اجتماع نمایند و روابط اجتماعی داشته باشند، روحیه وحدت در کالبد آنان دمیده می‌شود و از تفرقه و پراکندگی در امان خواهند بود؛ لذا در اسلام مشارکت اجتماعی اهمیتی بسزایی دارد. برای بیان اهمیت این موضوع امام صادق (ع) می‌فرماید: «هرکس در پیشبرد کار مسلمانان اهتمام نرزد، در شمار مسلمانان نیست» (کلینی، ۱۴۰۷: ص ۱۶۷).

۳) رابطه اخلاقی تعاون با نظریه کنترل اجتماعی جرم

تعاون و یاری رساندن به دیگران، باعث نزدیکی افراد به یکدیگر و پیوند آنها می‌شود و موجبات همدلی و همبستگی آنها را به وجود می‌آورد و همین ارتباط با دیگران و احساس تعهد کردن نسبت به آنها و مشارکت در کارها، نقش بسیار مهمی در پیوند افراد یک جامعه با یکدیگر خواهد داشت. در اخلاق و شرع اسلامی شمار زیادی از آموزش‌ها و مقررات وجود دارد که تحت عناوین مختلف مردم را در مقابل یکدیگر مکلف و مسئول قرار داده است تا اولاً از حال یکدیگر باخبر شوند و ثانیاً در رفع حوائج یکدیگر بکوشند، یکی از این موارد تعاون و همکاری است که در قرآن کریم نیز به آن اشاره شده است. حال که اهمیت اخلاقی تعاون مشخص شد، به تاثیر تعاون بر روی کنترل اجتماعی می‌پردازیم، هیرشی که از مهمترین نظریه پردازان کنترل اجتماعی بود، اعتقاد داشت کجروی معلول گسستگی یا ضعف تعلق فرد به جامعه است. وی مدعی است پیوند میان فرد و جامعه علت همنوایی و عامل اصلی کنترل رفتارهای فرد است و ضعف این پیوند یا نبود آن موجب اصلی کجروی رفتاری است. «هیرشی» به عامل «همبستگی» برای کنترل اجتماعی ایمان دارد و معتقد است جامعه ای که اعضایش با هم همبستگی و تعامل بیشتری دارند، به نحو بهتری قادر به اعمال کنترل اجتماعی روی اعضای خود خواهد بود تا گروهی که بین آنها همبستگی و تعامل مستحکم و استواری وجود نداشته باشد. هیرشی معتقد است که انسان‌ها در جامعه به وسیله چهار عنصر به هم پیوند می‌خورند که آن عناصر عبارتند از:

(Hirschi/Gottfredson. ۲۰۰۳. p. ۱۶).

۱) وابستگی: وابستگی فرد به اشخاص دیگر در خانواده، محیط و نهادهای اجتماعی، یکی از موارد پیوند فرد با جامعه است. ضعف چنین پیوندهایی موجب می شود که او نگران به خطر افتادن روابط اجتماعی خود نباشد، بنابراین بیشتر احتمال دارد که در جامعه مرتکب جرم شود (ستوده، ۱۳۸۴: ص ۱۳۸).

۲) تعهد: منظور از تعهد، احساس پابندی است. زمانی که فرد نسبت به تعهدات خود دغدغه دارد و هزینه های آن را می پردازد، کمتر مرتکب جرم می شود (Shoemake. ۲۰۱۰. p. ۲۰). افرادی که نسبت به جامعه از تعهد بیشتری برخوردارند، برای حفاظت از دستاوردهای خود و ارزش های جامعه، با دیگران هم‌نوا می شوند؛ در مقابل کسانی که نسبت به جامعه تعهد کمتری دارند، خطر کمتری در ارتکاب جرم می بینند.

۳) درگیر بودن: منظور سرگرم بودن و دلمشغولی داشتن نسبت به یک امر اجتماعی است. به عبارت دیگر وقتی نوجوانان جذب فعالیتهای اجتماعی باشند و دغدغه آن را داشته باشند فرصت ارتکاب جرم را ندارند، از این رو مشارکت در باشگاهها، فعالیت های تفریحی و درگیر شدن در فعالیت های فوق برنامه موجب افزایش سطح تطابق می شود (Williams. ۱۹۴۶. p. ۲۰۹).

۴) باور و اعتقاد: اعتقاد به اعتبار اخلاقی نظام هنجارهای اجتماعی و رعایت قوانین و مقررات نیز موجب احساس وظیفه اخلاقی نسبت به دیگران می شود و ضعف چنین اعتقادی راه را برای کج رفتاری هموار می کند (صدیق سروستانی، ۱۳۸۶: ص ۵۲).

این عوامل به روشنی با یکدیگر در تعاملند تا درجات مختلفی از تاثیر را به وجود آورند. بنابراین تعاون و همکاری داشتن در جامعه باعث افزایش این عناصر می شود، میزان وابستگی و تعلق خاطر افراد را نسبت به یکدیگر و نسبت به جامعه افزایش می دهد، با افزایش تعاون در جامعه اسلامی احساس پابندی افراد به ارزش های جامعه بیشتر می شود، و با افزایش همکاری و ایجاد تعاونی ها میزان مشغولیت و درگیر بودن افراد افزایش می یابد. به عبارتی میزان حمایت عاطفی، اطلاعاتی و مادی که فرد از دیگران دریافت می کند، به تقویت پیوند فرد با جامعه کمک خواهد کرد. دریافت حمایت و احساس وجود منابع حمایتی یا حمایت ادراک شده در تقویت دلبستگی، تعهد، و باور به ارزش های جامعه موثر خواهد بود، که منجر به کنترل جرم و کاهش انحراف می شود.

۴) انواع تعاون از منظر قرآن و روایات اسلامی

زندگی اجتماعی انسانها بر اصل ارتباط و وابستگی بنا شده است. لازمه ی این ارتباط به کارگرفتن همه ی استعدادها و استقرار نظام تعاون و همکاری است. با ظهور همبستگی و همیاری است که عمل صالح تحقق می

یابد و جامعه به سوی کمال سیر می کند. هر کمکی از جانب موجود دیگر، در جهت کمال آن موجود صورت گیرد، عمل تعاونی است به طور کلی رفتارهای حمایتی را می توان به حمایت های عاطفی و معنوی و حمایت های مادی تقسیم نمود، که در ذیل به بررسی آنها می پردازیم.

۴-۱) تعاون های مادی

حضرت رسول (ص) پس از مهاجرت از مکه به مدینه، بین مهاجران و انصار عقد برادری بست تا مهاجران که هیچ بضاعتی نداشتند، از امکانات اقتصادی دیگران استفاده کرده و توسط آنها به کار گمارده شوند. با این کار، در نهایت مهاجران صاحب امکانات زندگی شدند و این تحول بزرگ، حاصل ایجاد سرمایه اجتماعی بود که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایجاد نمود. این نوع از تعاون و حمایت ها متوجه گروههایی است که از نظر اقتصادی و مالی در شرایط سختی قرار دارند و باید از نظر مادی مورد حمایت قرار گیرند تا از آسیب های روحی روانی و نیز انحرافات رفتاری مصون بمانند. از امام صادق (ع) روایت شده است، که پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «کسی که صبح کند و اهمی به امور مسلمانان نداشته باشد، از مسلمانان نیست. هرکسی که بشنود مردی با ندای خود، طلب یاری می کند، و او را پاسخ نگوید، مسلمان نیست» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲: ص ۱۳). در حدیث دیگری از امام صادق (ع) آمده است: «مسلمانان با هم برادرند، نباید به یکدیگر ستم کنند یا همدیگر را خوار دارند. نباید به محرومیت هم رضا دهند. مسلمانان باید در این راه بکوشند و مواسات و تعاون کنند و به نیازمندان مدد رسانند. همانا خداوند به رحمت و عطف میانشان فرمان داده است» (مجلسی، ۱۴۰۴ق: ص ۲۵۱).

با توجه به این موارد باید بگوییم، «بر اساس جهان بینی اسلامی مالکیت حقیقی آسمانها و زمین و آنچه در آنهاست از آن خداوند است: آیا نمی دانی که مالکیت آسمانها و زمین از آن خداوند است. انسانها و آنچه به صورت تکوینی و تشریحی در اختیار آنهاست از این اصل کلی خارج نیستند و همه به او تعلق دارند. بنابراین مالکیت انسانها نسبت به آنچه به دست می آورند مالکیتی اعتباری است و محدود و مقید به آنچه که مالک حقیقی اموال خداوند تعیین نموده است. به عبارت دیگر مال از دیدگاه اسلام اصالتاً از آن خداوند است و خداوند آن را بر اساس مصالح بندگان و به منظور امتحان آنها در میان شان تقسیم نموده و نزد آنها به امانت گذاشته است. بنابراین باید به عنوان یک امانت دار و در حدود امانت در آن تصرف نماید و هر تصرفی خارج از این حدود ممنوع و قابل مواخذه می باشد» (خسرو شاهی، ۱۳۸۸: ص ۲۶۸).

بخشی از مسئولیت های ثروتمندان در برابر فقیران جامعه به صورت احکام الزام آور تشریح گردیده است، که عبارتند از خمس و زکات. قرآن کریم به پرداخت خمس و زکات توسط مسلمانان اشاره کرده است. بنابراین خمس و زکات به عنوان دو پرداخت واجب در دین اسلام در نظر گرفته شده، که به منظور رفع مشکلات مالی امت اسلامی و توزیع عادلانه ثروت و تقویت بنیه مالی حکومت اسلامی و در جهت رفع نیازهای امت اسلامی وضع شده‌اند.

الف) خمس و تجلی آن در نظریه کنترل اجتماعی

اسلام که مکتبی جامع است، برای فقرزدایی و حل مشکلات محرومان جامعه، طرح‌هایی را ارائه داده که یکی از آنها، مسئله خمس است. خمس در لغت به معنای یک پنجم است و در اصطلاح فقه عبارت است از: پرداخت یک پنجم در آمدی که از راه زراعت، صنعت، تجارت، پژوهش و یا از راههای کارگری و کارمندی به دست می‌آید.

خمس یکی از مالیاتهای اسلامی است که بر مسلمانان واجب است آن را به حاکم اسلامی یعنی امام یا نمایندگان ایشان پرداخت کنند. به این ترتیب که مسلمانان باید یک پنجم سود فعالیت‌های اقتصادی و یا هر منفعتی را که به دست می‌آورند، در صورتی که از مخارج سالانه آنها بیشتر باشد، به صورت خمس به امام (ع) و یا نمایندگان آنها پرداخت کنند. امام کاظم (ع)، پرداختن خمس را نشانه افراد با ایمان دانسته و فرموده اند: «خمس مالتان را بدهید تا رزق شما حلال شود، سپس فرمودند: این کلام سختی است که جز افراد با ایمان امتحان شده، تحمل آن را ندارند» (حرعاملی، ۱۴۰۹ق:ص ۵۰۳). خداوند در قرآن کریم بیان داشته: بدانید هرگونه غنیمی که به دست آورید، خمس آن برای خدا، و برای پیامبر، و برای خویشاوندان او و یتیمان و مستمندان و واماندگان در سفر است، اگر به خدا و آنچه بر بنده خود در روز جدایی حق از باطل، روز درگیری دو گروه با ایمان و بی‌ایمان درجنگ بدرنازل کردیم، ایمان آورده‌اید؛ و خداوند بر هر چیزی تواناست^۴ (انفال/سوره ۹، آیه ۴۱).

در حدیثی می‌خوانیم: «هر کس بر مال دنیا دست یافت، باید تقوا پیشه کند و حق خدا را بپردازد و به برادران ایمانی خود احسان کند و اگر این چنین نکرد، خدا و رسول و ما اهل بیت از او بیزاریم» (آیت

۴ «وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبَىٰ وَ الْيَتَامَىٰ وَ الْمَسَاكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ ءَامَنْتُمْ بِاللَّهِ وَ مَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّفَيُّ الْجَمْعَانِ وَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

اللهی، ۱۳۸۶: ص ۴۰۸). بنابراین باید بگوییم، از انجایی که انسان موجودی اجتماعی است و تحت تاثیر اندیشه ها، اخلاق و رفتار دیگران قرار دارد. هیچ یک از افراد زندگی جداگانه از دیگران ندارند و همه از رفتار یکدیگر تاثیر می پذیرند. انحراف یک فرد نه تنها خود او را به سقوط می کشاند، بلکه بر محیط اجتماعی وی نیز اثر گذاشته و جامعه را به سوی تباهی می برد، پس برای حفظ کیان جامعه بایستی افراد جامعه از یکدیگر حمایت کنند. و این حمایت باعث ایجاد پیوند بیشتر افراد جامعه با یکدیگر می شود و تعهد آنها نسبت به حفظ ارزش های جامعه را افزایش می دهد، ظهور این موارد نمایانگر ارتباط تعاون با نظریه کنترل اجتماعی جرم می باشد، زیرا این نوع حمایت باعث رشد مولفه های موجود در نظریه مذکور می شود، که در نهایت منتج به کاهش انحراف و جرم می شود.

همچنین با توجه به موارد وجوب و موارد مصرف خمس می توان دریافت که حکم خمس در حیطه ی فردی و اجتماعی هم برای فردی که بر او خمس واجب است و هم برای فردی که مستحق خمس است، دارای آثار بسیاری است. خمس دهنده با هدف و قصد قربت برای اینکه به درجه ی تقوا برسد، انفاق واجب را انجام می دهد و در این راستا در امور مالی خود هدایت به رعایت عدل، انصاف و میزان می شود، و این امر خود بهترین عامل پیشگیرنده در گرایش به انحراف و بزهکاری است. در واقع پرداخت خمس، توجه به افراد محروم جامعه را نشان می دهد، فردی که استحقاق دریافت دارد، با علم به اینکه افراد دیگر جامعه معیشت او را از طریق خمس تامین خواهند کرد از انحراف و تصور گرایش به راه های دیگر برای تامین مایحتاج خودداری خواهد کرد. گرچه دریافت خمس ممکن است تمام نیازهای فرد را تامین نکند اما به هر حال اثر خمس در این خصوص قابل ذکر است (رشادتی، ۱۳۸۷: ص ۲۰۹). در واقع پرداخت خمس، روحیه ی بی تفاوتی را از انسان برطرف می کند و باعث می شود که نسبت به محرومان جامعه، احساس مسئولیت وجود داشته باشد و همین احساس مسئولیت و در نتیجه حمایت از آنها، جامعه را از بخشی از مفاسد پاک خواهد کرد.

ب) زکات و تاثیر آن بر کاهش جرم

پرداخت زکات در اصطلاح فقهی به معنای پرداخت مقدار معینی از مال به محرومان و نیازمندان جامعه است. و در مورد زکات قرآن کریم بیان داشته: از اموال آنان صدقه ای بگیر تا به وسیله آن پاک و پاکیزه شان سازی و برایشان دعا کن، زیرا دعای تو برای آنان آرامشی است و خدا شنوای داناست^۵ (توبه/سوره ۹، آیه ۱۰۳). این آیه

^۵ «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ»

معروف به آیه زکات است و خداوند با تعبیر «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً» رسماً زکات را بر عموم مسلمانان واجب می‌کند. واژه زکات سی و دو مرتبه در قرآن کریم آمده است که به چند نمونه از آنها اشاره می‌کنیم.

«پرداخت زکات نشانه ایمان به خداوند و روز قیامت است» (توبه/سوره ۹، آیه ۱۸).

«راه پذیرش توبه و آمرزش گناهان، اقامه نماز و ادای زکات است» (توبه/سوره ۹، آیه ۱۱).

«برپایی نماز و زکات، نشانه حکومت صالحان است» (حج/سوره ۲۲، آیه ۴۱).

همچنین در روایات می‌خوانیم: «زکات، نشانه‌ی بی‌نقص بودن و کمال اسلام و ایمان است» (ابن بابویه قمی، ۱۳۶۱: ۳۶۴). و نیز در روایات متعددی، زکات به عنوان یکی از پایه‌های دین اسلام شمرده شده است: امام باقر علیه السلام فرمودند: «بنای اسلام بر پنج پایه استوار است، نماز، زکات، حج، روزه و ولایت»^۶ (طوسی، ۱۴۱۴: ص ۱۲۴).

زکات رمز همبستگی اجتماعی است. معمولاً دستور به نماز همراه با دستور به زکات آمده است، یاد خدا باید همراه با توجه به خلق خدا باشد. در واقع نماز برای تکمیل نفس و تحصیل قرب و ارتباط با پروردگار متعال و زکات برای رسیدگی به دیگران و کمک به بندگان خدا و رفع احتیاجات فقرا و مستضعفین و تهیه وسایل زندگی آنان است. حضرت علی علیه السلام یکی از علامت مومنان را زکات دانسته اند: «علامت و نشانه‌ی مومنان و شیعیان ما سه چیز است: نماز، روزه، زکات». پرداخت زکات، دلها را به هم نزدیک می‌کند و جامعه را برای حل همه‌ی مشکلات آماده می‌سازد. اگر فقرا خود را در سود اغنیا شریک بدانند، در برابر نابسامانی‌ها و مشکلات و آفات با تمام توان به پا خواهند خواست و تا آنجا که بتوانند در حل مشکلات کوشش خواهند نمود. آنچه سبب دوستی و تعمیق و توسعه آن می‌شود، خوش نیتی، خوش رفتاری، انصاف، کرم، ایثار، سخاوت، احسان، محبت، زهد، صلح رحم، هدیه و تفقد از یکدیگر می‌باشد که در پرداخت زکات همه این آثار به روشنی نهفته است. بنابراین اگر افراد، زکات مال خود را صحیح و به موقع پرداخت کنند، بسیاری از افراد جامعه که به دلیل وجود مشکلات اقتصادی زمینه ارتکاب جرم، برای آنان به وجود آمده، تامین و هدایت می‌شوند (قرائتی، ۱۳۸۷: ص ۱۱). بنابراین پرداخت زکات تاثیر چشمگیری در کاهش جرائم دارد، و اگر افراد به وظیفه شرعی خود عمل کنند و زکات مال خود را بپردازند، امار بسیاری از جرائم مالی از جمله سرقت، کیف قاپی، اخاذی و... کاهش می‌یابد.

^۶ «بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: عَلَى الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالْحَجِّ وَالصَّوْمِ وَالْوَلَايَةِ»

الف) قرض الحسنه عامل همبستگی در جامعه اسلامی

با توجه به اینکه ممکن است پرداخت های واجب به درستی و به صورت کامل انجام نگیرد و کسانی از پرداخت آن خودداری کند و در نتیجه فقیران بسیاری در جامعه باقی بمانند، اسلام تاکید فراوانی بر پرداخت های مستحب نموده است. واژه «قرض» در ریشه لغوی به معنی بریدن است. از این رو اعراب به قیچی که برنده است مقرض می گویند. استعمال این واژه در وام بدون بهره، از این روی است که انسان وقتی می تواند به چنین کار نیکی توفیق یابد که دل بستگی به مال و ثروت را از خود ببرد و قطع کند و گرنه به چنین توفیقی نخواهد رسید و معنی دیگر بریدن این است که قرض دهنده قسمتی از اموالش را جدا کرده و به قرض گیرنده دهد (جوادی آملی، ۱۳۸۵: ص ۵۸۳). با نگاه به آیات و روایات در خصوص قرض دادن، اهمیت این مسئله در اسلام نمایان می شود، خداوند در قران می فرماید: کیست که به خدا قرض الحسنه دهد تا آن را برای او چندین برابر کند و خداوند است که روزی بندگان را کم و زیاد می نماید و شما به سوی او باز می گردید^۷ (بقره/سوره ۲، ایه ۲۴۵). در سوره دیگر آورده شده: و به خدا قرض الحسنه دهید و آنچه پیش می فرستید، نزد خدا به بهترین وجه و بالاترین پاداش خواهید یافت (مزل/سوره ۷۳، ایه ۲۰). در قرآن در هر جا که کلمه «قرض» آمده به دنبال آن کلمه «حسنا» آمده است. از این رو در اسلام به وام بی بهره قرض الحسنه می گویند. این ترتیب بیانگر آن است که قرض دادن باید به صورت نیکو انجام شود. این نیکویی را می توان از چند جهت تصور کرد: ۱) آبرومندانانه باشد (۲) بی منت باشد (۳) بدون چشم داشت به سود و بهره باشد (۴) برای خشنودی خداوند باشد (۵) از روی میل و علاقه باشد.

در آیه ۱۲ سوره مائده می خوانیم که خداوند به بنی اسرائیل فرمود: «اگر نماز بخوانید زکات بدهید و به پیامبران من ایمان بیاورید و یاریشان کنید به خدا قرض الحسنه بدهید، من با شما، هم بدی های تان را می زدایم و شما را به بهشت های داخل می کنم که در آن نهلهایی روان باشد...»^۸ (مائده/سوره ۵، ایه ۲۰) در این آیه چند نکته مهم وجود دارد. نخست اینکه این دستور به قدری مهم است که پس از نماز و زکات و ایمان و یاری رسولان خدا ذکر شده و نکته دوم قرض الحسنه، قرض دادن به خداست و مورد پذیرش حق است (قرآنی، ۱۳۸۷: ص ۴۵). در اینجا نیز مولفه های نظریه ی کنترل اجتماعی جرم که وابستگی، تعهد، و افزایش

^۷ «مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيضاعفهُ لَهُ أَضعافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَ يَبْصُطُ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ»

^۸ «وَ أَقرضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ لَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ»

باورهاست نمایان می شود، در واقع قرض الحسنه علاوه بر اثر فردی خودسازی و تربیت روح، دارای آثار اجتماعی نیز می باشد که ایجاد روحیه تعاون یکی از مهمترین این آثار می باشد، تقویت روح محبت و تعاون در جامعه و احیای روح برادری و عطوفت که از آثار مهم این کار نیک است، عامل همبستگی در جامعه اسلامی است و افزایش این همبستگی سبب کاهش جرایم در جامعه می شود.

ب) انفاق کردن و تاثیر آن بر همگرایی اجتماعی

یکی از وظایف مهم افراد در جامعه اسلامی، دستگیری از نیازمندان و تهیدستان است. انفاق به معنای خرج کردن مال در راه خداوند، در اسلام از جایگاه والایی برخوردار است. در مورد انفاق در قرآن کریم آمده: «کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می کنند، همانند بذری هستند که هفت خوشه برویاند؛ که در هر خوشه، یک صد دانه باشد؛ و خداوند آن را برای هر کس بخواهد و (شایستگی داشته باشد)، دو یا چند برابر می کند؛ و خدا (از نظر قدرت و رحمت) وسیع، و (به همه چیز) دانا است»^۹ (بقره/سوره ۲، آیه ۲۶۱).

رسیدگی به فقرا به قدری مهم است که حضرت علی علیه السلام در حال نماز انگشتر خود را به فقیری که در مسجد از مردم تقاضای کمک می کرد و کسی به او پاسخ مثبت نداد، عطا کرد و اشاره نکرد که صبر کند و بعد از نماز به او کمک کند، بلکه در حال رکوع انگشتر خود را به او بخشیده و آیه ۵۵ سوره مائده نازل شد: «همانا ولی شما خدا و رسول او و مومنانی هستند که نماز می خوانند و همچنان که در رکوع هستند، انفاق می کنند» (مائده/سوره ۵، آیه ۵۵).

از تدبر در آیات قرآن کریم و روایات، چنین معلوم می شود که انفاق یکی از مهمترین اصول تربیتی در دین اسلام است. اصلی که همه جوانب زندگی را در بر می گیرد. ولی اهمیت آن بیشتر در تأثیر اقتصادی تکامل آفرین و حیات بخش آن تبلور می یابد، زیرا اساس فقر و نیازمندی را از بین طبقات پایین جامعه ریشه کن می سازد و از انباشت دارایی و امکانات جامعه در دست عده ای خاصی، جلوگیری به عمل خواهد آورد. از آنجا که هدف اساسی مکتب الهی اسلام، برقراری قسط و عدل در جامعه است، انفاق یکی از مهمترین اصول اسلامی است که به تحقق قسط و عدل کمک می کند و به این دلیل، در شمار بزرگترین تکالیف اسلامی محسوب می گردد. قرآن کریم در آیات بسیاری بر موضوع انفاق در راه خدا تاکید می ورزد و در این خصوص سفارشات

^۹ «مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ»

بسیاری شده است. خداوند می فرماید: «آنان که مالشان را در راه خدا انفاق کنند و در پی انفاق مَنّی نگذارده و آزاری نکنند، آنها را پاداش نیکو نزد خدا خواهد بود و از هیچ پیشامدی بیمناک نباشند و هرگز اندوهناک نخواهند بود»^۱ (بقره/سوره ۲، آیه ۲۶۲). یکی از مهمترین عوامل همگرایی اجتماعی، برآوردن نیازها و پاسخ به خواسته های مادی و معنوی یکدیگر است. از این رو در جامعه پذیری بر آن تاکید می شود و به افراد آموزش داده می شود که چگونه نیازهای مادی و معنوی یکدیگر را برآورده سازند و همدل و همیار یکدیگر باشند. انفاق، که ناظر به پاسخگویی به نیازهای دیگران است به عنوان یکی از عوامل افزایش همگرایی اجتماعی در آیات و روایات، بسیاری مورد توجه بوده و به دلیل آثار فردی و اجتماعی سازنده مترتب بر آن که مهم ترین آن احساس مسئولیت افراد جامعه نسبت به یکدیگر می باشد، مورد ترغیب و تشویق قرار گرفته است. بنابراین، احساس مسئولیت افراد جامعه نسبت به یکدیگر و ایجاد حس تعلق خاطر هموعان نسبت به سایر هموعان از عوامل ایجاد پیوند اجتماعی مورد نظر هیرشی است که باعث کنترل اجتماعی جرم می شود.

۴-۲) تعاون های عاطفی و معنوی و تاثیر آن در کنترل اجتماعی جرم

خداوند انسان را به گونه ای آفریده که به سوی اجتماع و زندگی در جمع گرایش دارد. این گرایش انسان ناشی از چندین نیاز است، اول اینکه انسان از نظر عاطفی و روانی نیاز به بودن و زندگی با انسانهای دیگر دارد و زندگی در تنهایی و به دور از دیگران، او را دچار مشکلات روحی و روانی می کند، از طرف دیگر انسان نیازهایی دارد که بدون تعاون و تشریک مساعی با دیگران نمی تولد این نیازها را تأمین و برآورده کند، بنابراین ناچار است با دیگران همراهی و همکاری داشته باشد، تا هم به دیگران نفع برساند و هم از منافع آنها برخوردار گردد. بنابراین یکی از مهمترین عامل های پیوند افراد با جامعه خود، حمایت های عاطفی و معنوی است که با افزایش احساس تعلق خاطر افراد به یکدیگر می تواند از بروز ناهنجاری ها در جامعه جلوگیری نماید. از جمله مصادیق تعاون و همدلی عبارتند از: هدیه دادن، ۲. رفع غم از چهره مومن و سیر و سیراب کردن او، ۳. عیادت در وقت بیماری، ۴. صلّه ارحام، ۵. کوشش برای صلح و آشتی، ۶. خوشحال نمودن دیگران، ۷. امر به معروف و نهی از منکر، ۸. شرکت در نماز جمعه، ۹. شرکت در انتخابات و رأی گیری ها و... که در اینجا به توضیح برخی از این مصادیق می پردازیم.

^۱: «الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتَّبَعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنَّا وَلَا أَدَىٰ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ»

۴-۲-۱) نقش اخلاقی صله ارحام در کنترل اجتماعی جرم

«صله» در لغت به معنای احسان و دوستی آمده است و مراد از «رَحِم» خویشاوندان و بستگان می باشد. در اصطلاح، صله رحم محبت و سلوک داشتن با خویشان و نزدیکان است. «ارحام» جمع «رحم» است، که نام یک عضو خاص در بدن زن می باشد، و محل استقرار فرزند است. سپس این تعبیر به نام خویشاوندان و بستگان اطلاق شده، زیرا منشاء وجود همه آنها از رحم واحدی بوده است. صله رحم عبارت است، از نیکی کردن به خویشاوندان و همدردی و کمک به آنان با جان و مال (رضایی، ۱۳۸۴:ص ۵۳).

«صله رحم» از نظر فقهی یکی از واجبات شرعی است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۹، ج ۱۰: ۱۸۶). «قطع» آن به دلیل آیات و روایات متعدد از محرمات کبیره است، چنان که قرآن کریم می فرماید: و آنها که پیوندهایی را که خدا به آن امر کرده برقرار می دارند و از پروردگارشان می ترسند و از بدی حساب (روز قیامت) بیم دارند»^{۱۱} (رعد/سوره ۱۳، آیه ۲۱).

با توجه به آثار اخلاقی صله رحم در حوزه فردی و اجتماعی، قرآن کریم، کسانی را که قطع صله ارحام می کند، مطابق آیات ۲۲ و ۲۳ سوره محمد باعث لعنت خداوند و جای گرفتن در دوزخ می داند. امام سجاد نیز در نصیحت خویش به فرزندان، آنها را از همنشینی با چند گروه منع می کند که یکی از آنان کسی است که روابط خویشاوندی را قطع کرده اند، زیرا آنان در آیات قرآن مورد لعنت الهی قرار گرفته اند (حرانی، ۱۴۰۴:ق:ص ۲۷۹). حال در ارتباط صله ارحام و تاثیر آن در کنترل جرم، باید بگوییم، برقراری روابط منسجم، رواج تعامل، درهم آمیختگی منافع و مصالح مشترک، تلاش در جهت رفع نیازهای مادی و معنوی دیگران به عنوان آثار اخلاقی مهم صله ی ارحام شناخته شده است، که این موارد باعث افزایش وابستگی در بین افراد می شود، از نظر هیرشی مبنای اصلی درونی کردن هنجارها، وابستگی به دیگران است، به تدریج که فرد به دیگران وابسته می شود، احتمال بزهکار شدن او بسیار کمتر می شود.

۴-۲-۲) ارتباط نماز جمعه و کنترل اجتماعی

علاوه بر فراخواندن مسلمانان به اقامه نمازهای یومیه به صورت جماعت به شرکت در مراسم هفتگی نماز جمعه در اسلام تاکید شده است. خداوند در این باره فرموده است « ای کسانی که ایمان آورده اید، هرگاه برای نماز

^{۱۱} «وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ»

جمعه فراخوانده شدید، پس به سوی یاد خدا بشتابید و هر معامله‌ای را ترک کنید، این برای شما بهتر است اگر بدانید»^{۱۲} (بقره/سوره ۶۲، آیه ۹).

پیامبر اکرم (ص)، نماز جمعه را «حج مساکین» دانسته و آن را موجب آمرزش گناهان شمرده است (طوسی، ۱۳۶۵:ص ۲۳۷). امام علی (ع) نیز در خصوص اهمیت حضور در نماز جمعه فرمودند: «در محضر خداوند برای شش گروه ضمانت به بهشت نموده‌ام یکی از آنان کسی است که به قصد نماز جمعه از منزل خارج شده و در آن حال مرگ او فرا رسیده باشد» (ابن بابویه قمی، ۱۳۶۱:ص ۱۴۰). رسول گرامی اسلام در معراج مشاهده نمود که فرشتگان برای کسانی که روز جمعه به نماز جمعه حاضر شوند و غسل جمعه کنند، طلب مغفرت می‌نمایند و می‌گویند: «اللهم اغفر للذين يحضرون صلاة الجمعة اللهم اغفر للذين يغتسلون يوم الجمعة» (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۵، ص ۱۷).

در تاثیر نماز جمعه بر کنترل جرم باید بگوئیم، توحید و خدا محوری و نیز توصیه به تقوا از مواردی است که در خطبه‌های نماز جمعه باید مورد توجه قرار گیرد، در واقع این موارد، ضمانت اصلی حفظ هنجارها در جامعه اسلامی است. علاوه بر آن نماز جمعه نیز مانند سایر مراسم جمعی باعث آشنا شدن مسلمانان با یکدیگر و ایجاد احساس همدلی و همبستگی میان مسلمانان می‌شود. نماز جمعه باعث گسترش حمایت‌های اجتماعی نمازگزاران از یکدیگر می‌شود. این حمایتها فقط به بعد مادی مانند کمک به نیازمندان و فقرا خلاصه نمی‌شود، بلکه ابعاد مختلف عاطفی، معرفتی و منزلتی دارد. در واقع این حمایت‌ها باعث افزایش روح همدلی و همبستگی بین افراد جامعه می‌شود، که در نتیجه آن هر فرد خود را در قبال دیگر افراد جامعه مسئول دانسته و در برابر اعمال آنها سکوت اختیار نکرده و سرنوشت آنها برایشان دارای اهمیت می‌باشد. خلاصه آنکه شرکت در نماز جمعه، شخصیت انسان را تعالی می‌بخشد و او را به ابزار کنترل درونی مجهز کرده و جهت گیری مناسبی در رفتار افراد ایجاد می‌نماید، که در نتیجه آن وقوع جرم و جنایت در جامعه کاهش می‌یابد. در اینجا نیز مولفه‌های نظریه کنترل اجتماعی جرم نمایان می‌شود.

^{۱۲}: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ »

تعاون یکی از اصول اخلاقی مهم است که در قران و اسلام از جایگاه ویژه ای برخوردار است. پیوند انسانها با هم در حقیقت رحمت خداست که ظهور تعاون از مصادیق آن است. از آنجایی که انسان ذاتاً خواهان زندگی جمعی است و آن را به عنوان کمال وجودی می طلبد و از طرفی موضوع نیاز انسانها به همدیگر امری فطری است، لذا انسانها ناگزیر از حیات اجتماعی هستند. اساس دین اسلام نیز برپایه اجتماع و اصل ارتباط و پیوستگی افراد با جامعه بنا شده است. مفهوم تعاون از دیدگاه اسلام، استفاده از توان نیروهای مختلف انسانی و بکارگیری همه ی استعدادها و شرایط و عوامل همکاری و کمک برای رشد فرد و جامعه می باشد. در واقع ارزش و اعتبار جامعه ی انسانی به میزان تعاون و تکامل و مواسات آن است. البته طبق آموزه های دینی تعاون و همکاری زمانی نتیجه مطلوب خواهد داشت که اعتصام جمعی به حق باشد یعنی افراد در نیکوکاری و پرهیزگاری یکدیگر را یاری رسانند. هم داستان شدن در گناهکاری و عدوان، تعاون نام نمی گیرد. بدین ترتیب مفهوم تعاون و همکاری هم در دعوت به نیکی ها و هم در مبارزه با بدیها تحقق می یابد. در این صورت با ظهور روح تعاون و همکاری، عمل صالح تحقق یافته و جامعه و فرد به سوی کمال سیر می کند. در اخلاق و شرع اسلامی شمار زیادی از آموزش ها و مقررات وجود دارند که تحت عناوین مختلف مردم را در مقابل یکدیگر مکلف و مسئول قرار داده اند، تا اولاً از حال یکدیگر باخبر شوند و ثانیاً در رفع حوائج یکدیگر بکوشند. در واقع تعاون و یاری رساندن به دیگران، باعث نزدیکی افراد به یکدیگر می شود و موجبات همدلی و همبستگی آنها را فراهم می آورد و همین ارتباط با دیگران و احساس تعهد داشتن، نسبت به آنها و مشارکت در کارها، نقش بسیار مهمی در پیوند افراد جامعه با یکدیگر خواهد داشت. افزایش همبستگی و ایجاد پیوندهای مستحکم، که به موجب تعاون در جامعه حاصل می شوند، می توانند آثار غیر قابل انکاری در پیشگیری از بسیاری از جرائم داشته باشند. بنابراین تعاون و همکاری داشتن در جامعه، میزان وابستگی و تعلق خاطر افراد را نسبت به سایر افراد جامعه افزایش می دهد، که در نتیجه ان احساس پابندی افراد به ارزش های جامعه بیشتر می شود. به عبارتی میزان حمایت عاطفی، اطلاعاتی و مادی که فرد از دیگران دریافت می کند، به تقویت پیوند فرد با جامعه کمک می کند. دریافت حمایت و احساس وجود منابع حمایتی در تقویت دلبستگی، تعهد، و باور به ارزش های جامعه در کاهش انحراف و جرم مؤثر خواهد بود.

فهرست منابع

۱۳۱۱

- ۱- ابن بابویه قمی، محمد بن علی بن حسین (شیخ صدوق). (۱۳۶۴). *ثواب الاعمال*. قم: شریف رضی.
- ۲- ابن بابویه قمی، محمد بن علی بن حسین. (۱۳۶۴). *معانی الاخبار*. قم: جامعه مدرسین.
- ۳- جوان، عبدالله. (۱۳۸۳). *نظم اجتماعی در اسلام*. چاپ اول. قم: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما.
- ۴- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۳). *تفسیر موضوعی حیات حقیقی انسان در قرآن*. قم: نشر اسراء.
- ۵- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۵). *تفسیر تسنیم*. جلد ۱۱. چاپ اول. قم: نشر اسراء.
- ۶- حرانی، حسن بن شعبه. (۱۴۰۴ق). *تحف العقول*. چاپ دوم. قم: موسسه انتشارات اسلامی.
- ۷- حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). *وسایل الشیعه*. قم: موسسه آل البيت (ع).
- ۸- حلی، ابن فهد. (۱۴۰۷ق). *عده الداعی*. قم: دارالکتاب الاسلامی.
- ۹- حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). *وسایل الشیعه*. قم: موسسه آل البيت (ع).
- ۱۰- حلی، ابن فهد. (۱۴۰۹ق). *عده الداعی*. قم: دارالکتاب الاسلامی.
- ۱۱- خیراللهی، محمود. (۱۳۸۵). *فلسفه اخلاق*. اصفهان: نشر گلبن.
- ۱۲- خسروشاهی، قدرت الله. (۱۳۸۸). «پیشگیری ثانویه از جرم و انحراف در آموزه های قرآن». فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۳۴.
- ۱۳- رشادتی، جعفر. (۱۳۸۷). *پیشگیری از جرم در قرآن کریم*. تهران: دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- ۱۴- رضایی، محمد مهدی. (۱۳۸۴). «جایگاه صلح در فرهنگ اسلامی». مجله ی گنجینه، شماره ۵۱.
- ۱۵- ستوده، هدایت الله. (۱۳۸۴). *آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات)*. چاپ سیزدهم. تهران: آوای نور.
- ۱۶- سلیمی، علی: داوری، محمد. (۱۳۸۶). *جامعه شناسی کجروی*. چاپ سوم. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ۱۷- صدیق سروستانی، رحمت الله. (۱۳۸۷). *آسیب شناسی اجتماعی*. چاپ دوم. تهران: سمت.
- ۱۸- طالب، مهدی. (۱۳۷۶). *اصول و اندیشه های تعاونی*. تهران: دانشگاه تهران.
- ۱۹- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). *الامالی*. قم: دارالثقافه.
- ۲۰- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن. (۱۳۶۵). *تهذیب الاحکام*. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ۲۱- عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). *وسایل الشیعه*. قم: موسسه آل البيت.

- ۲۲- قرآن کریم.
- ۲۳- قنادان، منصور و دیگران. (۱۳۸۳). *جامعه شناسی مفاهیم کلیدی*. تهران: اوای نور.
- ۲۵- قرشی، علی اکبر. (۱۴۱۲ق). *قاموس قرآن*. چاپ ششم. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ۲۵- قرائتی، محسن. (۱۳۸۷) *خمس و زکات*. چاپ ششم. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- ۲۶- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۹۰). *اصول کافی*. چاپ اول. ترجمه و شرح سید مهدی آیت‌اللهی، تهران، جهان آرا.
- ۲۷- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷ق). *کافی، محقق، محمد، غفاری، علی اکبر، آخوندی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم*
- ۲۸- مکارم شیرازی، ناصر (با همکاری جمعی از فضلا و دانشمندان). (۱۳۷۹). *تفسیر نمونه*. چاپ بیست و هشتم. تهران: دارالکتب الاسلامیه..
- ۲۹- مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۹ق). *بحار الانوار*. قم: موسسه الوفاء.
- ۳۱- *نهج البلاغه*. (۱۳۹۰). ترجمه محمد دشتی. چاپ پنجم. قم: انتشارات پیام مقدس.
- ۳۲- ویلیامز، فرانک پی و ماری لین مک شین. (۱۳۸۳). *نظریه های جرم شناسی*، ترجمه حمیدرضا ملک محمدی. چاپ اول. تهران: میزان.

منابع انگلیسی:

- ۳۳- Hirschi, Travis. (۲۰۰۲). *Causes of Delinquency*: Transaction Publishers.
- ۳۴- Hirschi, Travis & Michael R. Gottfredson. (۱۹۹۰). *A General Theory of crime*: Stanford University Press.
- ۳۵- Shoemaker, J. Donald (۲۰۱۰) *Theories of delinquency an examination of explanations of delinquent behavior*, sixth edition: Published by Oxford University.